

МК0200094

Ристо Павлов, дипл. ел. инж.

ЕСМ - Сектор за развој и инвестиции - Скопје

М-р. Горан Чогеља, дипл. ел. инж.

ЕСМ - Сектор за комерција - Скопје

МЕСТОТО НА КВАЛИФИКУВАНИТЕ ПОТРОШУВАЧИ ВО ЛИБЕРАЛИЗИРАНИОТ ПАЗАР НА ЕЛЕКТРИЧНА ЕНЕРГИЈА

Abstract

In this paper is presented basic rules of EC Directive 96/92 from EU, their framework for association and implication on electricity sector in Republic of Macedonia with adoptable of their implementation also. Main aspect was pointed on big consumers, which with implementation of EU Directive will be take right to be eligible client with right to find alone their supplier with electricity. In this paper also are presented analyses of implication of liberalization of large direct consumers on electric utility in Macedonia.

Резиме

Во овој труд се презентирани начелата на Директивата 96/92 на Европската комисија за енергетика при Европската Унија, нејзината рамка за прилагодување кон неа, како и импликациите врз електроенергетскиот сектор во Република Македонија со прифаќање и нејзина имплементација. Главниот акцент е ставен на големите потрошувачи, кои со имплементацијата на Директивата би се стекнале со статус квалификувани потрошувачи со право на избор на свој снабдувач со електрична енергија. Во трудот се презентирани анализи од влијанието на либерализацијата на директните потрошувачи врз електроенергетскиот систем на Република Македонија.

1. ВОВЕД

“Е” - ден 19. Фебруари 1999 година за Европската Унија. Електростопанствата на земјите членки на Европската Унија го направија главниот чекор кон либерализацијата на пазарот со електрична енергија. Од овој датум на натаму egzистира единствен внатрешен пазар за електрична енергија, во рамките на земницата.

Фундаменталната идеја за заеднички пазар за било каков вид на стоки, услуги и

човечки труд беше лајтмотив на Римската повелба од 1957 година. Од овој датум до денешниве денови овој концепт доби право на живот и огромна широчина. Во поедини случаеви, иако изгледаше невозможно да се сменат старите структури, со новиот развој на технологијата истите станаа дел од секојдневниот живот. Еден од најексплицитните примери е можеби делот на телекомуникациите.

Кон крајот на 1980 година изгледа дека дојде времето на придвижување кон отворените пазари и креирање на конкуренцијата во широк дијапазон во традиционално монополистичкиот пазар за снабдување со електрична енергија и гас. Со оглед на широката рамка на прилагодување, овој процес во различни земји се одвиваше на различни начини. Одредени земји почнаа со либерализацијата на страната на производните капацитети, за потоа на пазарот да влезат и таканаречените "IPP" - независни производители на електрична енергија. Одредени земји направиле либерализација кај потрошувачката на електрична енергија. Во глобала беа применувани различни техники со цел олеснување на конкуренцијата. Како на пример, беа формирани пулови базирани на процесот на понудата.

Оваа идеја се вгнезди и кај најмалите потрошувачи со цел да се искористат добивките од нивелирањето на цените на електричната енергија и подобрување на услугите.

Политичките одлуки повикуваа на креирање на амбиент во кој со електричната енергија и гасот ќе се тргува како и со секоја друга стока на пазарот. Во средината на осумдесетите години ова стана светска тенденција. Во тек на 1990 година Европската комисија ја превзеде водечката улога со правната легализација на овој процес. Истото е материјализирано во форма на Директива 96/92 за внатрешен пазар на електрична енергија, прифатена на 19. Декември 1996 година.

Директивата е рамка понудена на земјите членки на ЕУ со цел тие да одберат структура на нивните пазари со електрична енергија што најповеќе би одговарале на нивните потреби. Секако дека во имплементирањето на Директивата, земјите членки, навистина креираа различни системи, со тоа што секоја од избраните варијанти мораше во целост да кореспондира со Директивата.

2. ПРАШАЊА КОИ СЕ ПРАВНО РЕГУЛИРАНИ И РАЗРАБОТЕНИ ВО ДИРЕКТИВАТА

Најважните правни прашања кои се разработени со Директивата 96/92 се:

ПАЗАРНИ СТРУКТУРИ И РЕГУЛАЦИЈА

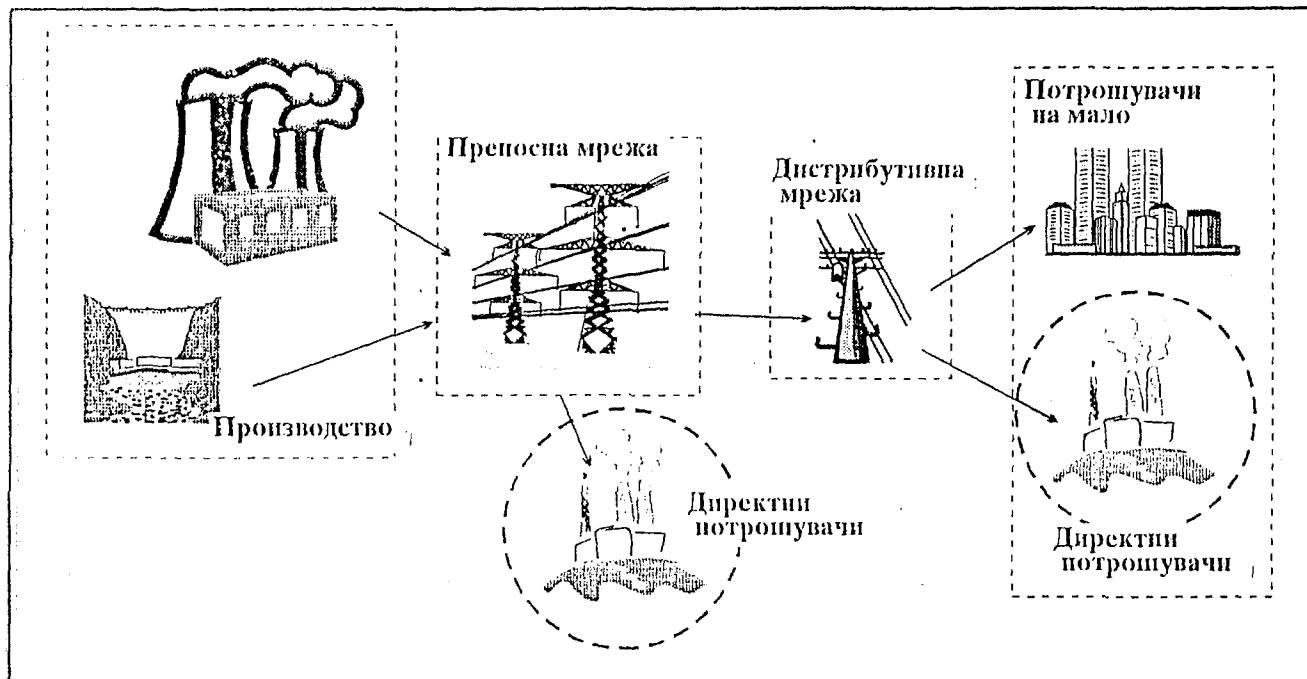
- ┆ Пазарно отварање и дефинирање на квалификувани потрошувачи
- ┆ Улога на регулационата комисија
- ┆ Дефинирање на пристап кон мрежата
- ┆ Структура на пазарот
- ┆ Расчленување
- ┆ Обврски на јавниот сервис
- ┆ Приоритетно производство
- ┆ Нерационални инвестиции

ПРЕКУГРАНИЧНИ ПРАШАЊА

- ≡ Прекугранични тарифи
- ≡ Зони на тргување
- ≡ Право на реципроцитет
- ≡ Тргување со трети земји

За објаснување на целиот процес на демонополизација и отворање на пазарот на електрична енергија е потребно многу простор и време. Во рамките на овој труд ќе се задржиме само на најсуштествените компоненти.

Како појдовна точка на анализите би пошле од јасно дефинираните сегменти на досегашниве електростопанства.

Слика 1

Оваквата структура треба да биде расчленета, како и финансиски раздвоени во најмала рака. Најважен предуслов е инфраструктурата во делот на преносот и дистрибуцијата на електричната енергија. Двете мрежи, и преносната и дистрибутивната треба да се според Директивата расложиви, транспарентни и недискриминаторни за користење со утврдена и транспарентна надокнада на трошоците за користење на истите за новите пазарни "играчи".

Од страна на потрошувачката на електрична енергија е одредена категорија на потрошувачи со право на избор, односно квалификувани потрошувачи. Квалификувани потрошувачи со право на избор, односно квалификувани потрошувачи. Квалификувани потрошувачи на електрична енергија се потрошувачи на кои им се дава можност да изберат снабдувач со електрична енергија, било истиот да е од домицилната земја, било да е од друга земја членка на ЕУ, кој ќе го снабдува квалификуваниот потрошувач врз база на правото на реципроцитет, право кое е фундаментално во Директивата на ЕУ.

Процентот на отворање на пазарот го диктира квалификуваниот праг и е различен од земја до земја. Вообичаено е што сите електростопанства во земјите на ЕУ

во првата година отворија во зависност од прагот од 26 - 30 % од пазарот на електрична енергија и тоа за потрошувачи чии годишни потреби беа околу 30 GWh и повеќе.

3. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА НА ДИРЕКТИВАТА ВО МАКЕДОНСКАТА ЛЕГИСЛАТИВА И НЕЈЗИНОТО ВЛИЈАНИЕ ВРЗ ГОЛЕМИТЕ ПОТРОШУВАЧИ

Имајќи го ова во предвид при претпоставката дека Директивата 96/92 е имплементирана во Македонското законодавство, направено е сценарио за местото и улогата на оние потрошувачи кои би се здобиле со категоријата квалификувани потрошувачи во еден либерализиран македонски пазар на електрична енергија. Овој Македонски пазар би требало потоа да се вклопи во регионалниот пазар на електрична енергија, како и постепено да се интегрира во Европскиот пазар.

За оваа цел сметано е дека треба да се види глобалната слика на Електростопанството на Македонија, неговите производни можности од една страна, а од друга страна потрошувачката во државата и нејзината аналитичка слика.

Производни можности

Потрошувачка на ел. енергија

ТЕ Битола	4300 GWh	Југохром	> 30 GWh/год
ТЕ Осломеј	700 GWh	Усје	
ХЕ	1100 GWh	Топилница	
		Бучим	
		Фени-Мак	
Сума без ТЕЦ Нег.::	6100 GWh	Рафинерија	
ТЕЦ Неготино	1100 GWh	Охрид	> 20 GWh/год
		ЖТТ	
ВКУПНО:	7200 GWh	ХИВ	> 10 GWh/год
		Алумина	

Од прегледот се гледа дека производните можности на ЕСМ со прифатлива производна цена се некаде околу 6100 GWh. Ангажираноста на ТЕЦ Неготино за комерцијално производство на електрична енергија е финансиски неодржливо и користењето на овој капацитет освен во критични состојби е тотално неисплатливо, при оваа ценовна политика во државата.

Имајќи го во предвид овој факт, како и прашањето дали во наредните неколку години со моменталната финансиска состојба на ЕСМ како компанија, ќе биде во можност да изгради нов термо капацитет, се наметнува круцијалното прашање: КАКО ПОНАТАМУ?

Најадекватен одговор на ова прашање е прифаќање на Директивата 96/92 од ЕС за Енергетика на ЕУ. Имајќи во предвид дека Македонија ја прифати и ратификува енергетската повелба на ЕУ, како и дека потпиша договор за асоцијација и стабилизација, што самото по себе како обврска носи и прифаќање на целокупната правна легислатива од ЕУ, а чив составен дел е Директивата 96/92 за внатрешниот пазар со електрична енергија, значи дека не се поставува прашањето дали треба да го направиме тоа, туку кога ќе го направиме, но и како.

Според нашето мислење сега е најдобар период за да се направи тој чекор, а

истото се базира врз следното:

- ♡ Со отворање на пазарот за 30% практично би значело дека на сите директни потрошувачи би им се овозможило да влезат во категоријата квалификувани потрошувачи, а со тоа и да можат да изберат свој снабдувач со електрична енергија од земјата или соседните земји.
- ♡ Би се отворил пазар за околу 1200 GWh потрошувачка годишно, која би иницирала интерес кај инвеститорите за задоволување на истата во целост или делумно
- ♡ Му се овозможува на ЕСМ да ја задоволува потрошувачката во преостанатиот, нелиберализиран дел во потполност во моментот, па дури и да пласира одредени количества на електрична енергија на слободниот пазар додека порастот на потрошувачката во затворениот дел од пазарот не порасне до границата на производните рентабилни можности, по што евентуално би следело намалување на границата на квалификација.
- ♡ Им се овозможува на квалификуваните потрошувачи во склад со својата деловна политика и комерцијалните врски со соодветни компании од домицилната земја и околните земји изнајдат одредени поволни решенија за снабдување со електрична енергија.

4. ИМПЛИКАЦИИ НА ВОВЕДУВАЊЕТО НА ДИРЕКТИВАТА ВРЗ ДИРЕКТНИТЕ ПОТРОШУВАЧИ И САМОТО ЕЛЕКТРОСТОПАНСТВО

Секое воведување на нешто ново односно нов пристап, неможе да помине без потресци, а особено на двете инволвирани страни. На прв поглед изгледа дека фактот што квалификуваните потрошувачи ќе излезат од чадотот на монополистичкиот снабдувач со електрична енергија со стабилни и ниски цени на отворен пазар што ќе делуваат пазарните услови, не е многу погодно. Наше мислење е дека:

- > Постојат големи можности во прилагодувањето на производните процеси соодветно со превземањето на електричната енергија преку дијаграми чија цена на пазарот ќе биде најниска.
- > Исто така не е за потценување и фактот дека со прилагодувањето на процесите во производството може да се искористат и сезонските варијации на цената на електричната енергија.
- > Според искуството од земјите на ЕУ, видлив е процесот на обединување на компании од иста бранша со цел за заедничко купување на електрична енергија.
- > Неспорен е фактот дека конкуренцијата во снабдувањето на квалификуваните потрошувачи дава погодност во домените на цените, начините на плаќање и услугите кои ги покриваат снабдувачите со електрична енергија.

Во претходниот текст беше наведено влијанието на либерализацијата врз квалификуваните потрошувачи. Исто така либерализацијата ќе има големо влијание и врз електростопанството, кој до сега беше единствен снабдувач со електрична енергија.

- > Неспорен е фактот за структурата на производните капацитети, кои се првенствено термо единици, односно нивната големина
- > Термо капацитетите и во периодот на релативно големи конзуми не беа во целост искористени, а особено во раните утрински часови во добар дел од годината. Во случај да претпоставиме дека добар дел од квалификуваните потрошувачи го сменат

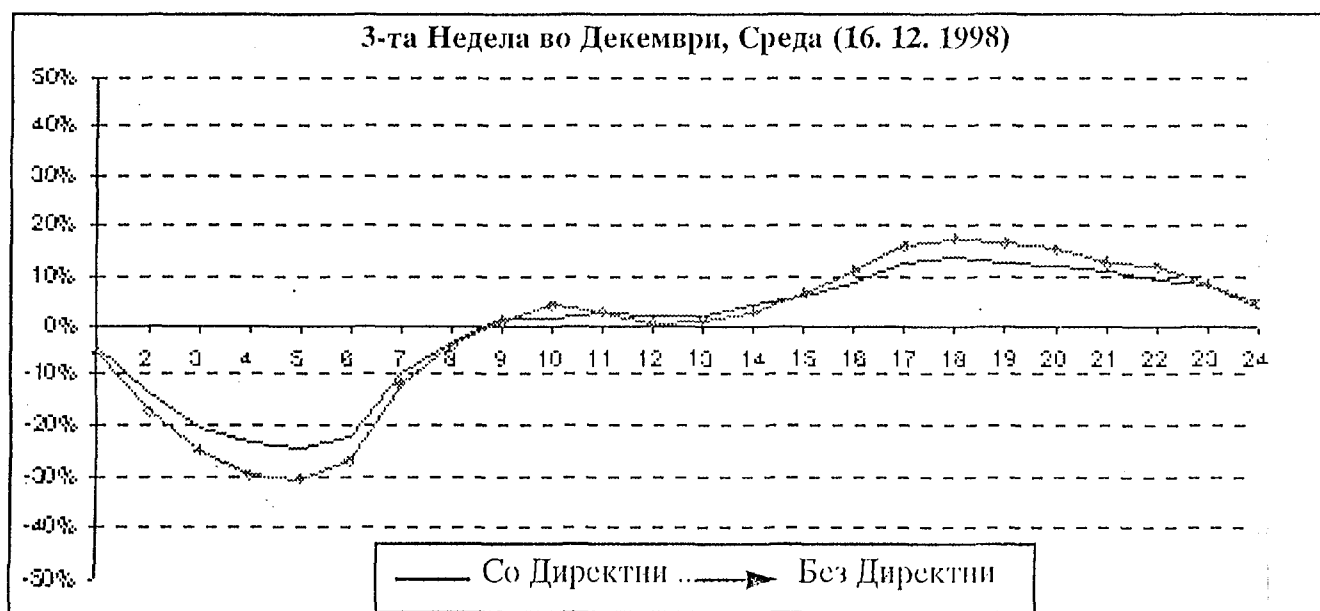
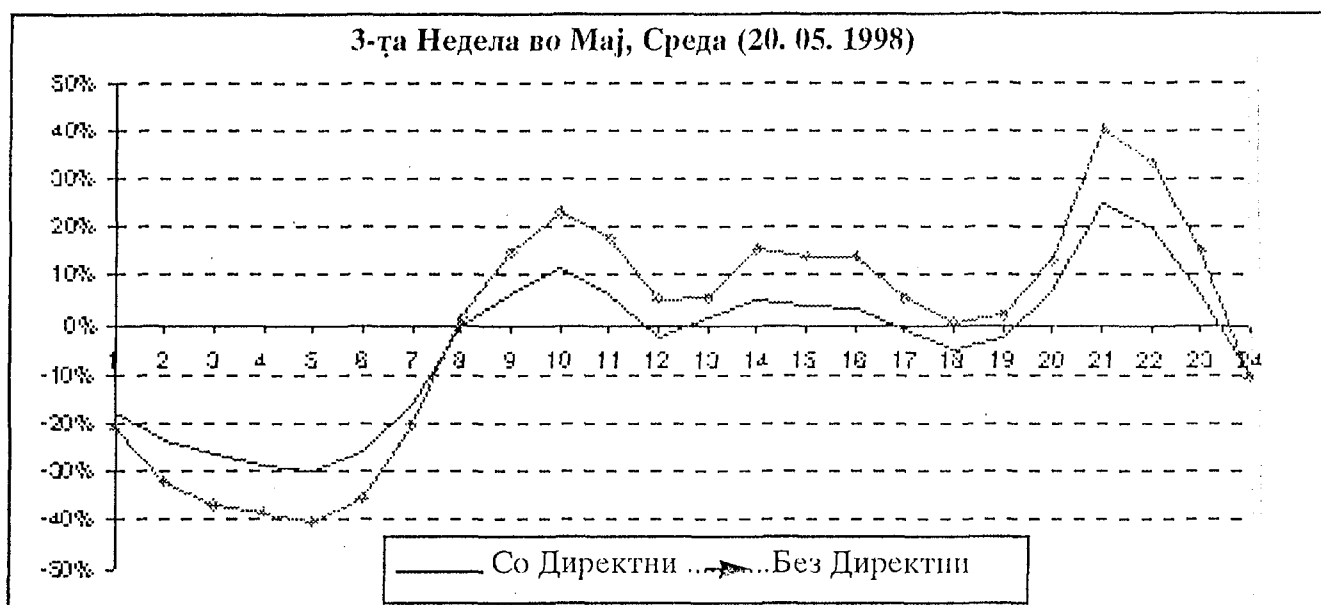
снабдувачот со електрична енергија, овие проблеми ќе се мултиплицираат. Најпросто кажано во еден дневен дијаграм на конзумот наеднаш би можела да се изгуби базната потрошувачка, а од друга страна останува иста производната структура.

> Улогата на термоединиците е многу поважна во задоволување на конзумот во текот на дневните часови, а непотребна во утринските. Самниот овој факт ќе створи огромни проблеми при коректно водење на системот. За излез од оваа состојба се можни два начина

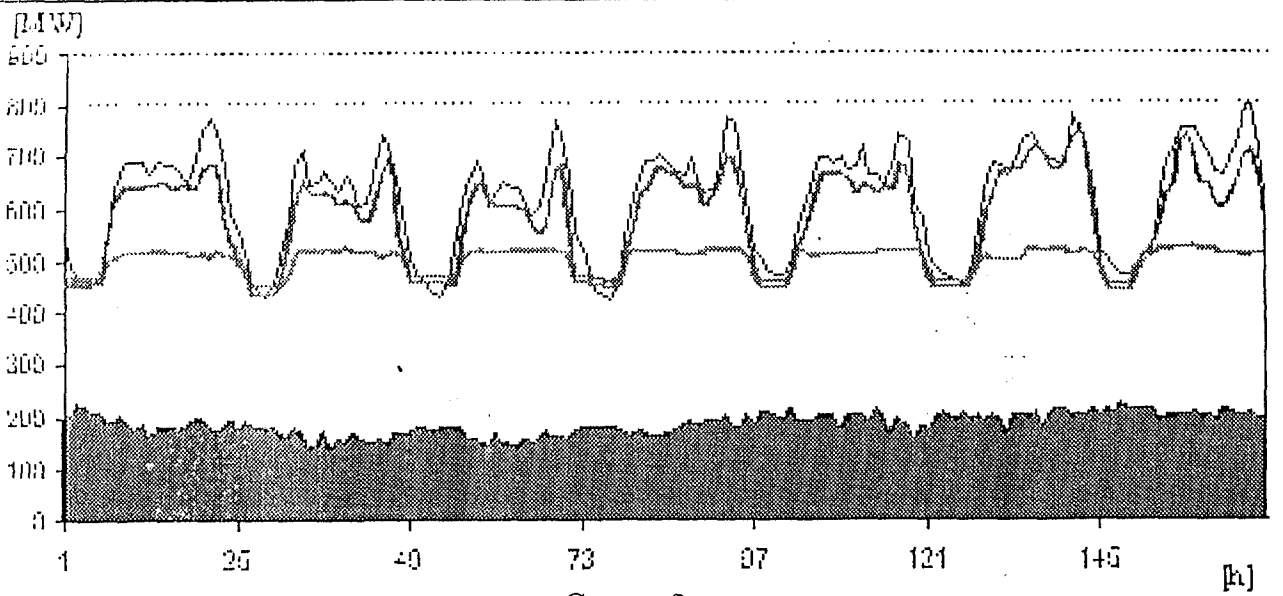
- Пласирање на оваа енергија во околните системи
- Флексибилност во однос на квалификуваните потрошувачи

Пласирањето во други системи од своја стана е прилично тешко имајќи во предвид дека, сите соседни системи во поголем или помал обем се судруваат со истите проблеми.

Како поцелисходно решение веројатно ќе се наметне флексибилен однос кон оние квалификувани потрошувачи кои имаат техничко технолошки можности да се

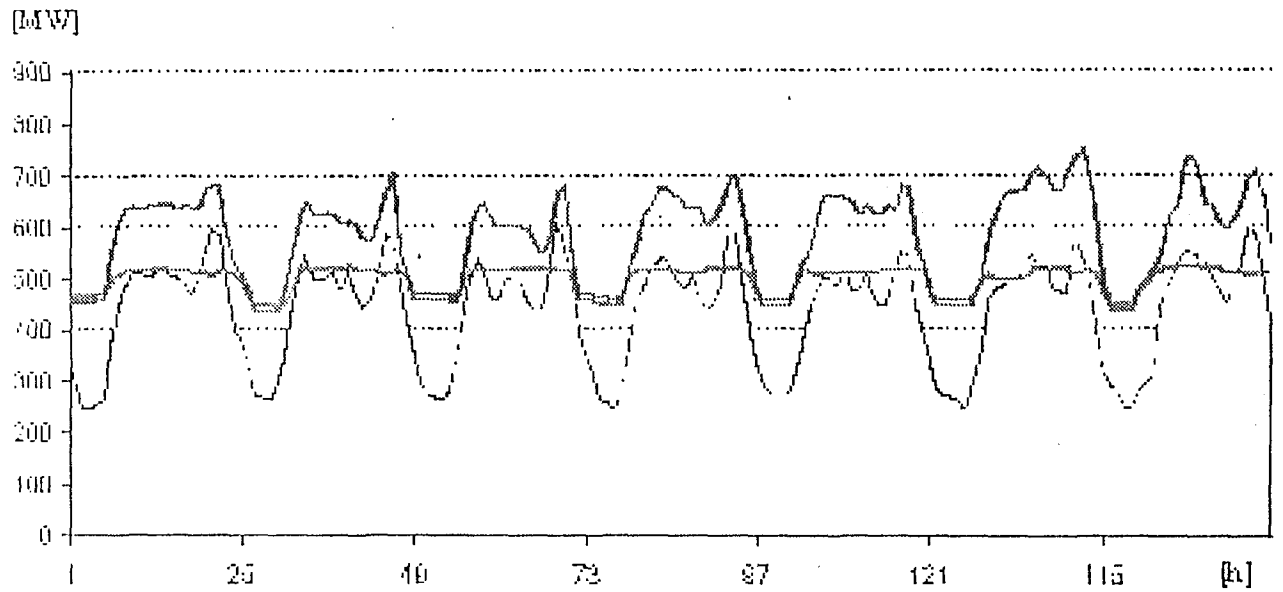

Слика 2.а. и 2.б.

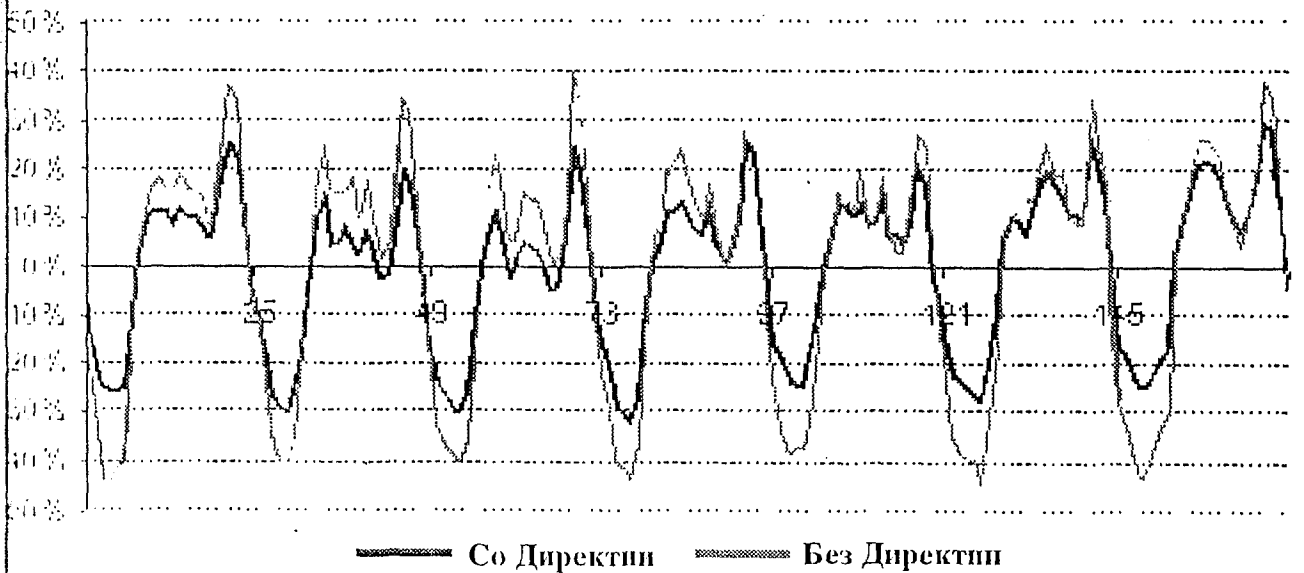

Слика 3. а.

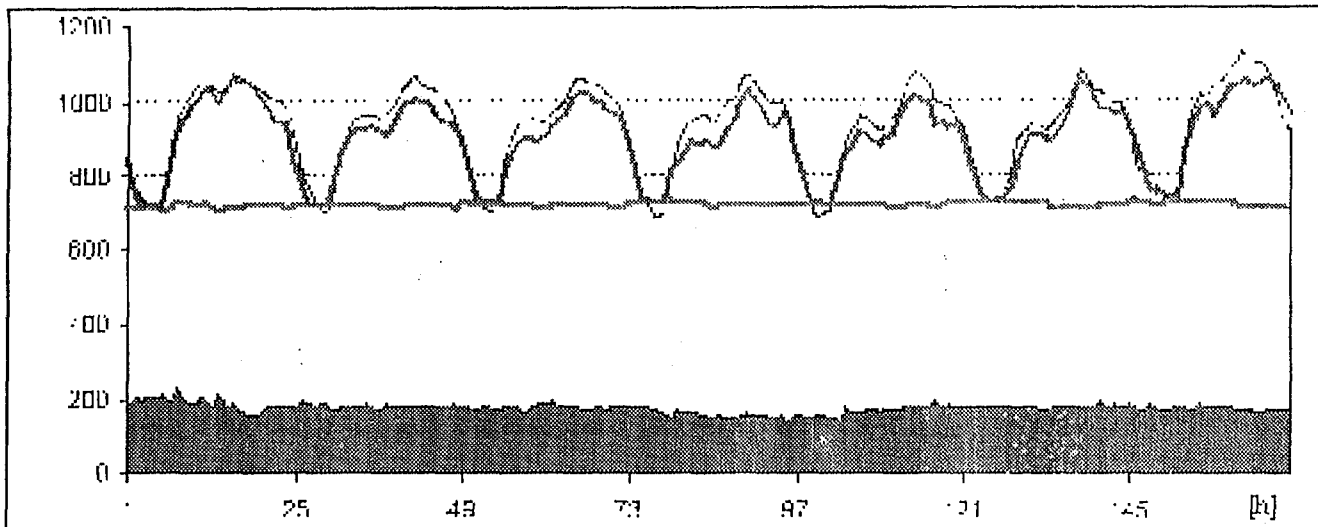
■ Директни ▨ Дистрибуција — ТЕ — ХЕ

Слика 3. б.

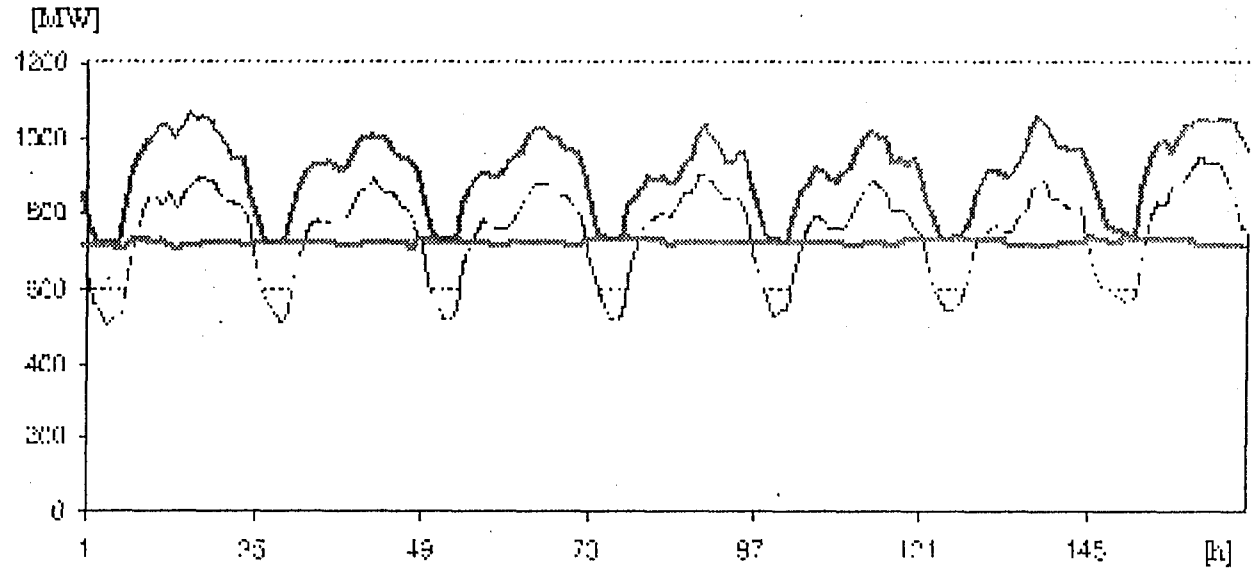

Слика 3. в.

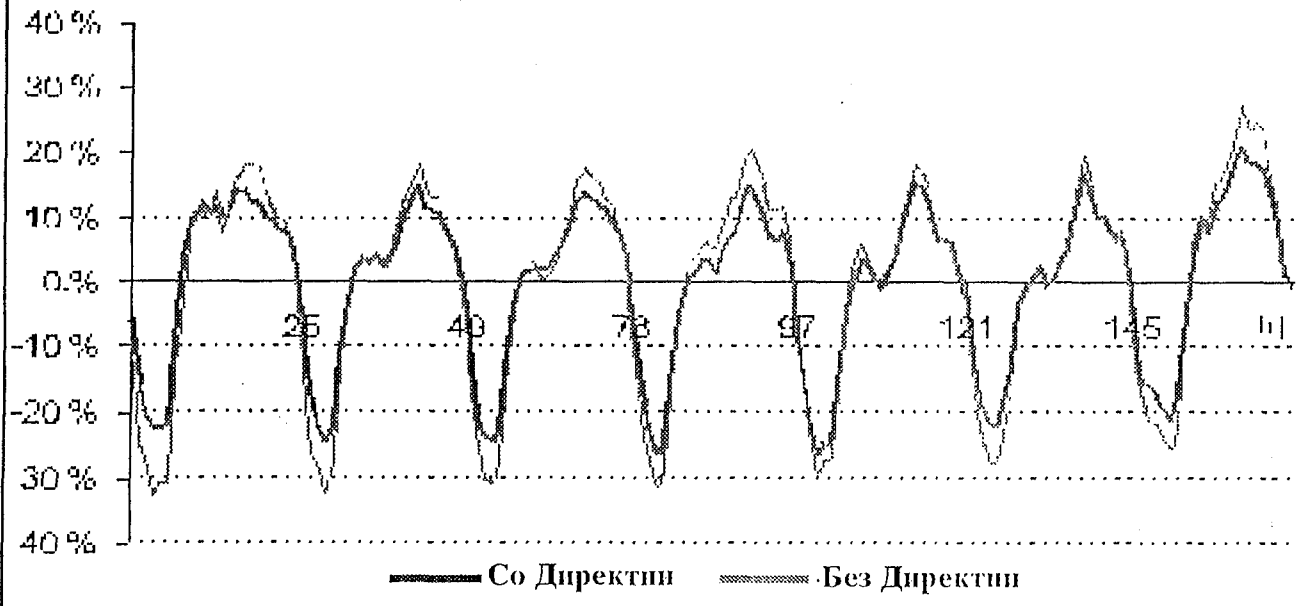

Слика 4. а.

Директни
 Дистрибуција
 ТЕ
 ХЕ

Слика 4. б.

Слика 4. в.

прилагодуваат на ова.

На сл. 2.а и 2.б. се претставени графициите на процентуалниот однос на максималните и минималните оптоварувања во третата недела во среда за месеците Мај и Декември во 1998 година. Се забележува дека порастот на односот помеѓу максималното и минималното оптоварување значително се зголемува. Ова зголемување особено доаѓа до израз во месец Мај поради тоа што имаме понизок дистрибутивен конзум во однос на Декември.

На сл.3.а и 4.а. се представени трите недели во месеците Мај и Декември соодветно и учеството на директните потрошувачи и дистрибуцијата во конзумот, како и покривање на истиот од страна на термо и хидро електраните. Отстапувањето во покривањето на конзумот од производството на ТЕ и ХЕ е поради различни дневни програми за увоз, извоз, компензација, размена, фреквенција и разни други отстапки од утврдениот програм. Се забележува дека во деновите во Мај (сл. 3.а.) поради нискиот конзум имаме потискање на термоелектраните во Битола, кое дури во вторник и среда не е доволно па се случува "шурканье во системот", додека речиси во сите денови покривањето на врвните оптоварувања е од системот!

Под претпоставка дека во дијаграмот на конзумот ги немаме директните потрошувачи би се јавиле дополнителни проблеми за потискање на блоковите во РЕК Битола па дури и неопходност од исклучување на некој блок и повторна потреба од потискање. Ова е прикажано на сликите 3.б. и 4.б. за трите недели во месеците Мај и Декември соодветно.

На сликите 3.в и 4.в. се прикажани процентуалните односи помеѓу максималните и минималните оптоварување во трите недели од месеците Мај и Декември.

5. ЗАКЛУЧОК

Од сето горе наведено може да се спомне дека според наше мислење, процесот на либерализација мора да отпочне што побрзо. Но тој процес не треба да оди неконтролирано, односно на истиот мора да му протходи соодветна подготовка во законска регулатива и тоа во пазарните правила и прописи, регулаторна комисија, тарифните системи, условите за снабдување со електрична енергија како и целиот процес на реструктурирање на електроенергетскиот сектор во Република Македонија.

Потенцијалните квалификувани потрошувачи би требало да отпочнат да се подготвуваат за пристап кон новонастанатиот амбиент, имајќи го во предвид искуството дека најголемата добивка во новонастанатите услови за функционирање на пазарите на електрична енергија ја добија квалификуваните потрошувачи изразени преку пониските цени и подобри услуги од страна на снабдувачите со електрична енергија.

Од друга страна постојните електростопанства мораат да ги пратат трендовите на пазарот и во од да се прилагодуваат кон држењето на чекор со давање на услуги и коректни односи со потрошувачите во значително повисоко ниво од претходните.

6. ЛИТЕРАТУРА

- (1) Директива на Европската комисија 96/92 за внатрешен пазар на електрична енергија
- (2) Документи од workshops од euroelectric со внатрешен пазар за електрична енергија
- (3) ДИРЕКТИВАТА 96/92 НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ЗА ЛИБЕРАЛИЗАЦИЈА НА ПАЗАРОТ НА ЕЛ. ЕНЕРГИЈА И МОЖНОСТИТЕ НА МАКЕДОНИЈА ЗА ВКЛОПУВАЊЕ ВО НЕА, Дипл. ел. инж. Ристо Павлов, Дипл. ел. инж. Горан Чокеља, Советување ЕСМ 99 Битола 1999 год.